

Salamon Márton László

**A Dimitrie Gusti professzor vezette
bukaresti szociológiai iskola
és az Erdélyi Fiatalok közötti kapcsolatok
(a *Sociologie Românească* folyóirat tükrében)**

„Íme bemutatuk itt az erdélyi magyar ifjúság mozgalmának kezdeteit, mindazzal a lelkesedéssel és nemzetszeretettel együtt, amelyet felmutat, válaszként arra az építő tevékenységre való felhívásra, amelyet a Román Szociológiai Iskola tett fiatal értelmiségijeink felé, megmutatva nekik a román falu megismerésének és felemelkedésének útját.” Ezekkel a szavakkal zárja Octavian Neamțu, a Dimitrie Gusti professzor által alapított bukaresti szociológiai iskola egyik jelentős képviselője az erdélyi magyar ifjúság falukutatási mozgalmának bemutatását az 1936-ban Dimitrie Gusti által alapított *Sociologie Românească* folyóirat hasábjain. A *magyar ifjúság útja a falu felé* című cikkében Octavian Neamțu az erdélyi magyar fiatal értelmiség „falu felé fordulásának” történelmi körülményeit vizsgálja: azt a mozgalmat, amely az első világháború után kisebbségi helyzetbe került erdélyi magyarság önismeretének céljával indult, a Dimitrie Gusti bukaresti professzor alkotta monografikus módszer modelljét követve.

„Az új, kiegészült román állam megalakulását követő első évek az erdélyi magyar társadalom számára az útkeresés évei voltak, miután a kisebbségbe került magyarság a Budapesttel való kapcsolatok megszakadásának mély nyomait viselte. Az erdélyi magyar vezetők, akiket megriasztott a változások mindenre kiterjedő hatása, nem találtak semmilyen cselekvési irányt. A tudós emberek kivonultak a mindennapok gyötrődéseiből, folytatva a háború miatt megszakított tudományos kutatómunkájukat. Ebben az 1919 és 1924 között eltelt időszakban az erdélyi magyarok kulturális és tudományos élete nem ismert más megnyilvánulást, mint a hazai vagy külföldi, elsősorban német folyóiratokban megjelent tudományos – fizikai, kémiai, régészeti vagy nyelvészeti – művek bemutatását szolgáló konferenciákat. Némi fellendülést hozott e tekintetben az 1924-ben megjelent *Erdélyi Irodalmi Szemle*” (Neamțu 1936: 29).

A szerző megállapítja, hogy az erdélyi magyarság számára traumatikus végkifejletű első világháborút követő években ez a korábban vezető szerepű nemzet a Nagy Románia egyik kisebbségévé vált. Ez „a bizonytalanság és az útkeresés jegyében töltött” időszak 1924-ben ért véget. Neamțu szerint 1924 „egy pozitív szervezés és cselekvés jegyében töltött időszak kezdetét jelezte az erdélyi magyar kulturális életben, amely új irodalmi és tudományos kiadványok, illetve művelődési és kutatási célú egyesületek megjelenésével járt.” Mint Neamțu fogalmaz: „mi több, az erdélyi magyar társadalom egyes, megbecsülésnek örvendő körei kísérletet tesznek a román tudományos és irodalmi világgal való kapcsolatok kiépítésére is. [...] A legfontosabb célkitűzés azonban a Budapesttel való közös szemléleti és gondolati alap kialakítása marad. Mindezeknek a próbálkozásoknak az eredménye az erdélyi magyar értelmiségi, tudományos és irodalmi élet bekapcsolása abba a politikai és társadalmi valóságba, amelyben az erdélyi magyar közösség élt”. (Neamțu 1936: 25)

Octavian Neamțu – a bukaresti Gusti-iskola azon tagjainak egyike, akik, erdélyi származásúak lévén, beszéltek magyarul – a *Sociologie Românească* folyóiratban megjelent cikkében utal Venczel Józsefnek, az *Erdélyi Fiatalok* és a *Hitel* szerkesztőjének az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában, az *Erdélyi Tudományos Füzetek* sorozatban 1935-ben, Kolozsváron megjelent, *A falumunka és az erdélyi falumunka mozgalom* című művére (Venczel 1935).

Neamțu szerint Venczel József – aki részt vett a Bukaresti Szociológiai Szeminárium 1935–1936. évi II. szemeszteri munkálatain, valamint a Naszód megyei Újradnán (Șanț) végzett monográfiai kutatásban – „új, kiteljesedettebb, az erdélyi magyar ifjúság életét jelentősebb mértékben meghatározó, világlátását átformáló” attitűdöt mutat. „Venczel 32 oldalas, különleges pontossággal és rendszerességgel megírt, gazdag és átlátható könyvészettel ellátott füzete az erdélyi magyarság kulturális életének igen fontos és érdekes oldalát mutatja be. A szerző kiemelkedő szociológiai felkészültséggel rendelkező fiatal értelmiségi, aki falukutató munkája során mindvégig a társadalmi valóságot tartja szem előtt, az erdélyi magyar ifjúság gondjait is a román állami keretek között élő magyarság különleges politikai-társadalmi helyzetének tükrében szemléli. Ennek megfelelően Venczel József tekintetbe veszi a magyar kisebbség valós nemzeti és szellemi igényeit, és a falu problematikáját két nézőpontból közelíti meg: a tudományos érdeklődés és a nemzeti harc szempontjából. A

tudományos megközelítés az ő esetében a magyar falu társadalmi valóságának objektív vizsgálatát, míg a nemzeti harc a parasztság életminőségének javítását és egy új politikai vezetői réteg létrehozását jelenti. [...] A magyar ifjúságnak a falu felé vezető útját nem csupán a monografikus kutatás tudományos és gyakorlati értékeinek elméleti és gyakorlati megértése és elsajátítása határozza meg, hanem egy olyan átfogó »faluideológia«, amely a háború utáni teljes ifjúságot megihlette.” Neamțu nagy megelégedéssel veszi tudomásul, hogy „ahhoz, hogy ezt a célt elérje, az erdélyi magyar ifjúság céljai követésében a falumunka útját választotta, előkészítve a nemzetvezetéshez szükséges képességek kialakulását” (Neamțu 1936: 27). A román szociológus figyelmeztet azonban, hogy mind a falu felemelésének, mind pedig a nemzetvezetésnek a céljait csupán akkor lehet elérni, ha a társadalmi valóság megismerése objektív, tudományos eszközökkel történik. Neamțu nyugtázza, hogy Venczel írásában a magyar falu társadalmi vizsgálatát a Dimitrie Gusti professzor által kidolgozott és a Román Szociális Intézet (Institutul Social Român) által sokéves terepmunka során gyakorlatba ültetett monografikus módszerrel látja elérhetőnek.

A magyarországi falukutatók eredményeinek jó ismerőjeként Octavian Neamțu rávilágít a kor magyarországi szociográfusai, „népi írói”, illetve az új erdélyi magyar nemzedék képviselői közötti kapcsolatokra is. „Gusti professzor monografikus rendszerének elméleti irányait az adott politikai irányzatokhoz és doktrinális irányultsághoz kapcsolva Venczel József Ortutay Gyula magyarországi szociológus közismert, *A magyar falukutatás új útja* című munkáját idézi. (Ortutay 1936) [...] Venczel nem mulasztja el ugyanakkor megemlíteni Lükő Gábornak, a Dimitrie Gusti professzor vezette bukaresti Szociológiai Szeminárium volt diákjának *A román »monografisták« falukutató munkája* című művét sem, amelyet a bukaresti szociológiai iskola rendszeréről szóló legjobb, magyar nyelven megjelent írásnak nevez”. (Neamțu 1936: 28)

A falukutatás témakörének magyarországi és erdélyi megközelítési módjai között természetesen jelentős eltérések voltak, amint azt a *Sociologie Românească* folyóiratban főleg 1936–1937-ben megjelent írások szerzői is megjegyzik. Magyarországon a 19. század végétől kezdődően jelentek meg monográfiai jellegű művek, nyugati hatásra, de valós igényt kielégítő. Ezt a tényállást Gusti és munkatársai jól ismerték, mint ahogyan annak is tudatában voltak, hogy az első világháború utáni Magyarországon elsősorban fiatal írók által – elsősorban politikai, és

csak másodsorban tudományos meggondolásból – felkarolt szociográfiai mozgalom alakult ki. Ez a mozgalom nem erdélyi közvetítéssel fedezte fel Gustit, mint ahogyan az feltételezhető lett volna, hanem elsősorban Lükő Gábor révén. Ez a fiatal budapesti diák úgy érkezett 1931-ben Romániába, hogy nem volt tudomása a Gusti-iskola létezéséről, eredeti célja a román népi kultúra kutatása és a Bukaresti Tudományegyetem előadásainak hallgatása lévén (Rostás 2005: 93).

Ami az erdélyi magyar ifjúság ideológiai opcióit illeti, a *Sociologie Românească* folyóirat 1936. évi I. számában közölt, *A magyar ifjúság útja a falu felé* című cikkében Octavian Neamțu kifejti (ismét hivatkozva Venczel Józsefnek *A falumunka és az erdélyi falumunka mozgalom* című írására): ez az ideológia „a falu felé vezető, elfeledett út újrafelfedezésének ideológiája”. Neamțu szerint „ez az ideológia irányítja a magyar ifjúságot a magyar falu megismerése és felemelése felé, lévén, hogy a falu felé fordulás meghatározó a faj megvédésére és a középosztályból felemelkedő értelmiség politikai szerepvállalásának kiterjesztésére irányuló cselekvés során. A középosztály új nemzedéke a dolgozó tömegekkel való érdekközösségben látja saját sorsát és felemelkedését. A »faluideológia« megmutatta a magyar ifjúságnak az életét kalauzoló alapelveket: 1. a magyar középosztály nemzettudata a parasztsággal való kapcsolatok újjáélesztésében jelentkezik, 2. a magyar kultúra és civilizáció nem virágoztatható fel másként, mint a falusi kulturális értékek megélése révén, 3. a parasztság gazdasági érdekeinek támogatása és védelme egyet jelent a magyar nemzet gazdasági érdekeinek támogatásával és védelmével” – sorolja fel Octavian Neamțu a fiatal magyar értelmiség új ideológiájának elemeit, Venczel idézett művére hivatkozva (Neamțu 1936: 28).

„A valóság azt mutatja, hogy a magyar nemzetnek csak két életképes társadalmi rétege maradt: a dolgozó nép és az értelmiség. Az agrárreform megsemmisítette a nagy földbirtokokat és velük együtt megszűnt a földbirtokos nemesség kiemelt társadalmi szerepe is. Ugyanúgy, a társadalmi-politikai változások kibillentette vezető pozícióiból a magas rangú tisztviselői réteget, átengedve helyét a szociális ranglépcsőn a középosztálynak: szabad foglalkozásúaknak, tanároknak, papoknak, akik egy új társadalmi réteget alkotnak: az új, vezetésre hivatott erdélyi intelligenciát. Ebből a társadalmi rétegből emelkedik fel az az erdélyi magyar ifjúság, amely a falvak felé veszi útját, hogy ezáltal megismerhesse saját jövőjét” – írja le

Neamțu az első világháború után eltelt másfél évtized erdélyi magyar társadalmának evolúciós folyamatait (Neamțu 1936: 28–29).

A Gusti-tanítvány említést tesz az *Erdélyi Fiatalok* folyóiratról is, melynek jelentős szerepe volt az első világháború utáni erdélyi magyar falumunka-mozgalom kialakulásában. Neamțu hangsúlyozza, hogy az *Erdélyi Fiatalok* elméleti és gyakorlati munkáihoz a Dimitrie Gusti professzor vezette bukaresti Román Szociális Intézet monográfiaelméleti útmutatói és a szintén Gusti vezetésével működő „Károly herceg” Királyi Kulturális Alapítvány főleg erdélyi román falvakban végzett falukutató tepermunkája szolgált mintaként. A román szociológus ugyanakkor példaként állítja a kisebbségi magyar ifjúságot a korabeli román értelmiség elé: „A teljes román értelmiségi réteg, és elsősorban a diákság számára megszívlelendő és megszégyenítő példa az erdélyi magyar ifjúságnak a nemzet felemelésére irányuló határtalan igyekezete, amely a falu felé fordulásában mutatkozik meg. A budapesti hivatalos körök és az erdélyi magyar oligarchia által elhanyagolt magyar ifjúság képes volt egyedül, mások példájából tanulva, a Gusti professzor körül kialakult mozgalmat figyelmesen követve elsajátítani mindenünnen azt, amit később fel tudott használni saját nemzeti és politikai céljainak elérésére. Egy tudományos munkamódszerrel is felvértezve követik most saját nemzetvédő és szellemi felemelkedésüket szolgáló útjukat a falu felé, ahonnan lelki gazdagodást remélnek mindazok, akik közös célokért dolgoznak együtt. Ők azok, akik elsajátítják a bukaresti szociológiai iskola elméleti és gyakorlati rendszerét, illetve Gusti professzor etikai és szociális koncepcióját még azelőtt, hogy ezek eljutottak volna a román értelmiségi réteg valamennyi szegletébe” – teszi hozzá Neamțu (Neamțu 1936: 29).

Ugyanakkor Neamțu figyelmeztet az erdélyi magyar falukutató mozgalom hiányosságaira is. „Messze van még ez a falukutató munka azoknak az intézményeknek az eredményeitől, amelyekről átvette az elméleti és gyakorlati alapokat. De nem szabad elfelejtenünk, hogy egy új mozgalomról van szó, amely még csak most szerveződik, csak most határozta meg tudományos alapjait és társadalmi céljait. Ahogyan most kinéz, az erdélyi magyar ifjúságnak ez a mozgalma sok biztató dolgot mutat fel, olyanokat, amelyek szigorú figyelmeztetést kell, hogy jelentsenek a mi [román] egyetemi ifjúságunk számára is. A Gusti professzor szociológiaelméleti rendszerének és monografikus kutatási módszerének az erdélyi magyar tudományos életbe való behatolása csakis pozitív következményekkel járhat,

mind a román nemzeti föld megismerése, mind pedig a magyar kisebbségi és a román tudományos világ közti tudományos kapcsolatok szempontjából. Nemkülönböztetve meggyőződésünk, hogy az erdélyi társadalmi valóság megismerésére irányuló cselekvésnek pozitív hatása lesz az erdélyi magyar kisebbség politikai mentalitását illetően is” – fogalmaz a Gustitanítvány (Neamțu 1936: 29).

Amint arról már történt említés, a bukaresti szociológiai iskola több erdélyi származású tagja is tökéletesen tudott magyarul: Octavian Neamțu, Anton Golopenția, Mihai Pop, Traian Herseni és Gheorghe Reteganu. Ők voltak azok, akik kulcsszerepet játszottak a Gusti-iskola és az *Erdélyi Fiatalok*, a szociológiai érdeklődésű román és a magyar fiatal értelmiség közötti kapcsolatok alakításában. És ez nem pusztán a nyelvismeretnek volt köszönhető, hanem annak a bennük meglévő késztetésnek is, hogy a két fél közötti intézményes kapcsolatok létrejöhessenek és megmaradjanak. Miután az *Erdélyi Fiatalok* felfedezték a Gusti-iskolát, az így kialakult kapcsolatokat ápolni is kellett, amire ezek a magyarul tudó Gustitanítványok vállalkoztak. Ilyen „ügynöke” volt a román–magyar kapcsolatoknak Anton Golopenția is, aki átfogó képet adott a *Sociologie Românească* olvasói számára a két világháború közötti romániai magyar kisebbség helyzetéről, éleslátóan világítva meg az akkori állapotokat 1937-ben született írásában, a *Metamorphosis Transylvaniae. Országgrésziünk átalakulása, 1918–1936* című, a kolozsvári *Új Transzilvánia* folyóirat kiadójának gondozásában megjelent kötetet mutatva be (Golopenția 1937).

Golopenția szerint az említett kötet „bátor nyíltsággal írja le az erdélyi magyar népcsoport életében bekövetkezett változásokat” az első világháborút követő években. „Rátéekintést ad a könyv mindazokra az eseményekre, amelyek az erdélyi magyarokkal történtek azóta, hogy 1918–1919-ben a vezető magyar nemzet tagjaiból a Román Állam idegen etnikumú polgáraivá váltak. [...] A magyarság csak igen későn döbbsent rá, hogy egy vesztes háború után bele kell törődnie a megváltoztathatatlanba és bele kell illeszkednie az új állam kereteibe, mentve a még menthetőt” – írja Golopenția (Golopenția 1937: 322–328), aki vázolja ennek az „erdélyi magyar metamorfózisnak” a történelmi, politikai és társadalmi körülményeit. A Gusti-tanítvány úgy véli, az erdélyi magyarság kálváriája nem csupán a történelmi körülmények eredménye, hanem – amint azt az általa idézett mű szerzői is állítják – saját hibáinak, tévedéseinek is köszönhető. Golopenția olvasatában a *Metamorphosis Transylvaniae* üzenete az,

hogyan a magyarság felismerte: badarság lenne a teljes felelősséget a vezető szerephez jutott románságra hárítani, hiszen mindenkinek megvan a maga felelőssége azért a helyzetért, amelybe az erdélyi magyarság került: hosszas agónia és hiábavaló várakozás az okkult erők általi jóvátételre. Szerinte ez az attitűd az erdélyi magyarság széles rétegeinek politikai tájékozatlanságából fakad, ugyanis „politikai jogokkal csupán a lakosság egy igen kis része rendelkezett, a meghamisított választások pedig azt az érzést tartották fenn a lakosságban, hogy a politika nem egyéb az urak valamiféle csalfa játékánál, amibe a közembernek nincs beleszólása” (Golopenția 1937: 322–328). A *Metamorphosis Transylvaniae* szerzőivel egyetértésben Golopenția bírálja azt a vékony magyarországi vezető réteget, amely „ahelyett, hogy fejlesztené a politikai gondolkodást, igyekezett a tömegekben elhinteni a magyar faj felsőbbrendűségének dogmáját”, ezáltal egész generációkban honosodva meg a vak hit abban, hogy a magyar faj felsőbbrendűsége valamiféle természeti törvény, megmászhatatlan isteni akarat eredménye (Golopenția 1937: 322–328).

Visszatérve az első világháború utáni első évekre, Golopenția megállapítja, hogy „a végletekig vitt központosítás miatt, amely Budapestre gyűjtötte mindazt, ami az országban a legjobb volt, az erdélyi magyaroknak 1918-ban nem maradt egyetlen igazi politikai vezetőjük sem. Akik annak számíthattak volna, apátiába zuhantak, így nem csoda, hogy – vezetők nélkül, illetve annak képessége nélkül, hogy egy adott politikai helyzetet ésszerűen felmérjenek – a Szent István Koronája által elszenvedett veregség fájdalommal szívükben az erdélyi magyarok áldozatul estek saját tehetetlenségüknek, határozatlanságuknak” (Golopenția 1937: 322–328). A szerző úgy véli: elsősorban a magyar tisztviselői kar volt az, amely elvesztette a kapcsolatot a valósággal akkor, amikor az erdélyi magyarok kisebbségivé váltak az új román államban. „A háború elvesztése mintha fejbe kőlintotta volna a magyar tisztviselőket, akik meg voltak győződve addigi helyzetük örökkévalóságáról. Láruk alól kifutott a biztos talaj: az államhatalom, és nem voltak képesek sem megérteni, sem feldolgozni magukban ezt a számukra derült égből jött villámcsapást. Gazdasági alapjaitól megfosztva, a tisztviselői rétegnek nem maradt meg egyebe annál az ideológiai váznál, amely meghaladottnak bizonyult már az évszázad elején is” – írja a Gusti-tanítvány, aki szerint ez a társadalmi réteg abban látta a kiutat helyzetéből, hogy megtagadta a hűségesküt az új román hatalomnak. „Mintegy 100.000 család tisztviselő feje hajlott erre a megoldásra,

aminek nem lett más eredménye, mint hogy ezek a családok kenyér nélkül maradtak, a román állam ugyanis pótolni tudta a hiányzó embereket. Miután 1920 környékén egyértelművé vált ennek a próbálkozásnak a kudarca, ennek a tisztviselői rétegnek a tetemes része a Magyarországra való kivándorlás mellett döntött: a Magyar Központi Statisztikai Intézet adatai szerint az Erdélyből Magyarországra ebben a periódusban érkezettek száma 1919–24 között eléri a 197.000 lelket” – tudjuk meg a *Sociologie Românească* cikkéből (Golopenția 1937: 322–328). Golopenția ugyanakkor idézi a *Metamorphosis Transylvaniae* szerzőit, akik szerint ez az ellenállás volt a legnagyobb politikai hiba, amelyet 1918 után az erdélyi magyarok elkövettek. „Ez a fellengzősen passzív ellenállásnak nevezett szabotázsakció, a hűségkü megtagadása végleg megpecsételte az erdélyi magyarság mai sorsát. Ugyanakkor viszont a többi társadalmi osztályt: a kézművesek és szabadfoglalkozásúak polgári rétegét, a parasztságot, illetve a magyar nemességet tartósabb kötelek fűzték Erdély földjéhez, így valamennyien megtalálták a módját a román Erdélybe való beilleszkedésnek” – írja a Gusti-tanítvány (Golopenția 1937: 322–328).

Ami a magyar falut illeti, Golopenția úgy látja, hogy a magyar parasztság illeszkedett be leggyorsabban az új román állam kereteibe, mégpedig azért, mert a küszöbön álló agrárreform a barrikád ugyanazon oldalára állította a magyar és a román parasztot, miközben a másik oldalon a magyar földbirtokos állt. „El kell ismernünk, hogy az erdélyi falu hamarabb találta meg a gyakorlati utat, mint a városi polgári réteg. A magyar és székely falvak népe a gyulafehevári nagygyűlés után az onnan visszatérő román parasztlevegátusoktól tudta meg, hogy készül az agrárreform és a nagybirtokokat felosztják. Nem meglepő, hogy a magyar paraszt ugyanúgy viszonyult a magyar földbirtokoshoz, mint a román, amikor tudomást szerzett a nagybirtokosok 1921. december 5-i agrárreform elleni kolozsvári tiltakozásáról, illetve a királyhoz benyújtott panaszáról. Ebben a kérdésben a magyar és a román parasztság érdekei egybeestek” – teszi hozzá Golopenția, aki érveket sorakoztat fel amellet az állítása mellett, miszerint az erdélyi falvak lakossága kulcsszerepet játszott az első világháború utáni Erdély román és magyar közösségei közötti békés együttélésben. „Kétségtelen, hogy léteztek olyan karhatalmi brutalitások és közigazgatási visszaélések, amelyek az erdélyi magyar falvak lakosságát sújtották a román adminisztráció alatt, ám ezek sem tudták megzavarni a román és magyar parasztság közötti jó viszonyt. Nincs tudomásunk egyetlen olyan

jelentősebb esetről sem, amely szembehelyezte volna a román és magyar parasztságot. A román paraszt soha nem nézte jó szemmel azokat a közgazgatási visszaéléseket, amelyek a magyar parasztot sújtották, mint ahogyan a magyar paraszt sem hibáztatta soha a románt ezek miatt a visszaélések miatt. A falvak világában rövid idő alatt kialakult egyfajta szolidaritás, amelynek forrása a specifikusan erdélyi emberségesség és megértés szelleme volt” – sorolja érveit a szerző (Golopenția 1937: 322–328). A román szociológus szerint a tisztviselői réteget kivéve az erdélyi magyar polgári réteg megtalálta a román államba való beilleszkedés útját: a szabadfoglalkozásúak és a kézművesek zömmel helyben maradtak és megtartották a háború előtti gazdasági pozícióikat.

Ami a földbirtokosok helyzetét illeti, Golopenția mélyszélesen egyetért a *Metamorphosis Transylvaniae* szerzőinek megállapításaival, miszerint az első világháború utáni években az erdélyi magyar földbirtokosokat lefoglalta a harc, amelyet nem a magyar nemzet érdekei, hanem saját vagyonuk védelmében folytattak. „A magyar sajtó által megkongatott vészharangok ellenére a földbirtokos réteg nem veszített annyit gazdasági és politikai hatalmából a földreform miatt, hogy teljesen megtörten jöjjön ki belőle” – írja Anton Golopenția, aki szerint a földbirtokos réteg politikai hatalma mindeképpen megmaradt. „Amint sikerült rendeznie sorait, a magyar arisztokrácia ismét aktívvá vált az erdélyi közéletben, banki világban, az erdélyi kisebbségi politikában. Miközben a magyar tömegek megzavarodva figyelték a kavargó világpolitikai eseményeket, az arisztokrácia újra kezébe vette a magyarság ügyeinek intézését, anélkül, hogy annak valós igényeiről tájékozódott volna” – idézi a *Metamorphosis Transylvaniae* szerzőit a Gusti-tanítvány (Golopenția 1937: 322–328).

Golopenția úgy véli: az általa a *Sociologie Românească* hasábjain bemutatott kötet szerzői ahhoz az erdélyi magyar „ellen-elithez” tartoznak, amely az Erdély Romániával való egyesülése utáni években felnőtt fiatal értelmiségből, szabadfoglalkozásúakból jött létre. „A *Metamorphosis Transylvaniae* ennek a romániai magyar elitnek az új offenzíváját jelenti, amely a napisajtóból kiszorulva politikai folyóiratokat hozott létre és könyveket ad ki. Ez az új generáció a háború előtti magyar ellenzék programjából meríti elveit, gondolatait. Az a polgári rétegekből kialakult ellenzék a mágnások oligarchiájának felszámolását kérte egy olyan vezetői réteg létrehozása által, amelyben részt vegyenek a vezetésből kiszorult társadalmi osztályok, ugyanakkor agrárreformot és az akkori magyar

királyság területén élő nemzetiségekkel való megbékélést követelve” – írja Golopenția. A román szociológus sajnálattal állapítja meg, hogy a háború utáni magyar ellenzék késve jelentkezett, és ez a késlekedés nem tette lehetővé a romániai magyarság jelentős számú tagjainak felsorakoztatását maga mögé. „Az örök tervezgetők szomorú sorsa jutott osztályrészükkül: azoké a tervezgetőké, akik képtelenek létrehozni azt az erőt, amire a céljaik eléréséért vívott harcban szükségük lesz. Így nem sokat ért az sem, hogy valamikor 1925 körül szándékaik kikristályosodtak, programjuk letisztult: a román állam politikai testébe való beilleszkedés, a magyar társadalom demokratizálása, a román demokratikus erőkkel való együttműködés és autonóm gazdasági szervezkedés” – állapítja meg a román szociológus (Golopenția 1937: 322–328).

Golopenția szerint a román államnak éppen ezért kettős mércét kell alkalmaznia a területén élő magyarsággal szemben. „Egyrészt megértéssel kell közeledni azokhoz a magyar vezetőkhez és rétegekhez, akik beilleszkedtek a kiegyesült Romániába, másrészt határozottan kell fellépni azokkal szemben, akik – a teljes romániai magyarság képviselőinek kiáltva ki magukat – megkísérlik állandósítani a háború utáni első évek látens ellenállását. Ennek megfelelően a román állam vezetőinek támogatniuk kellene a magyar ellenzékét – azt az ellenzékét, amely a *Metamorphosis Transylvaniae* révén az erdélyi magyarságnak a romániai politika színterére való lépésének valamiféle manifesztumát alkotta meg” – vélekedik a Gusti-tanítvány, aki szomorúsággal állapítja meg, hogy „míg 1918-ban a magyarokból hiányzott a Gyulafehérváron összegyűlt románság kinyújtott kezének elfogadásához szükséges bölcsesség, most a románokból hiányzik a magyarság többrétűségének megértéséhez szükséges empátia, amely elengedhetetlen a két fél közötti tartós együttműködéshez” (Golopenția 1937: 322–328).

A bukaresti szociológiai iskola és a fiatal erdélyi magyar értelmiség közötti kapcsolatok folyamatos ápolásának ékes bizonyítékai azok a könyvismertető is, amelyek a *Sociologie Românească* folyóiratban sorozatban jelentek meg a lap első évfolyamaitól kezdődően. A recenzált kötetek magyarországi vagy erdélyi szerzők szociológiai, szociográfiai vagy szociológiai jellegű, magyar nyelvű művei. A könyvismertető egy részét Bakk Péter jegyzi, aki a bukaresti egyetem szociológia karának diákjaként közvetlen kapcsolatban állt a Dimitrie Gusti irányította monografikus iskolával. Magyar diákként Bakk – Venczel Józsefhez, Váró Györgyhez,

Haáz Ferenchez és Hegyi Istvánhoz hasonlóan – részt vett a bukaresti szociológiai iskola keretében szervezett falukutatásokon, így személyes tapasztalata révén közvetíthette és „hirdethette” Gusti „tanait.” Bakk volt az, aki – az *Erdélyi Fiatalok* folyóirat szerkesztőinek felkérésére – közvetített a *Fiatalok* és Gustiék között egy formális találkozó megszervezése ügyében. A találkozóra végül Bukarestben, a román fővárosban működő Koós Ferenc Kör diákszaksztyálya keretében került sor (Rostás 2005: 102). Az eseményen jelen voltak Gusti professzor olyan tanítványai is, mint Henri H. Stahl, Octavian Neamtu és Anton Golopenția – utóbbiak ketten a magyar nyelv és kultúra jó ismerői. A találkozón tartott beszédében Gusti kiemelte a román diákokkal együtt monográfiai kutatómunkát végző magyar fiatalok komolyságát. Az *Erdélyi Fiatalok* folyóirat lelkesen számolt be a találkozóról, megemlítve azt is, hogy Gusti professzor a román és magyar nép békés együttélésének és együttműködésének szükségességéről beszélt (Balázs S. 1979: 98).

Íme, hogyan számol be a *Sociologie Românească* 1937. évi 1. száma erről a találkozóról: „A bukaresti Koós Ferenc magyar kulturális kör falumunkáról szóló előadássorozatot szervez, amelynek célja a magyar diákok meggyőzése a magyar falu felemelésének szükségességéről, a Gusti professzor falukutatási módszerének és eredményeinek bemutatása által. Az 1937. január 26-án indult előadásokat a Sfintii Voievozi utca 50. szám alatti magyar diákokthozon egyik termében tartják, minden kedden este 9 órától, az előadássorozat március 16-án zárul.” A beszámoló szerint a február 4-i előadáson jelent meg Gusti professzor is, akit dr. Bakk Elek köszöntött – amint a cikkíró megjegyzi – „ékes román nyelven.” Mint megtudhadjuk, a találkozó „baráti hangulatban, a közös tudományos érdeklődés testvéries légkörében” zajlott, „a falu iránti elkötelezettség jegyében.” Gusti professzor kiemelte az erdélyi magyar és a magyarországi ifjú elit nagy érdeklődését a bukaresti szociológiai iskola munkája iránt, és helyeslően megállapította, hogy a haladó magyar ifjúság elsősorban a belső reformot, és nem a külső cselekvést szorgalmazza (Ínsemnări 1937: 47–48).

Az 1937. évi következő, összevont, 2–3. számában a *Sociologie Românească* újabb sor recenziót közöl – mint már említettük – Bakk Péter tollából, ismertette a román közönséggel a budapesti Pro Christo Diákok Háza falukutató csoportjának a Baranya megyei Kemse községben, a Gusti-féle monografikus módszerrel végzett munkáját (Pro Christo... 1936). Bakk

Péter a könyvismertetőben hangsúlyozza, hogy a tanulmány készítői – tíz budapesti diák – ismerik a bukaresti szociológiai iskola által meghonosított Gusti-féle monografikus falukutatói módszert. „A kötet bevezetőjében is említést tesznek a szerzők a bukaresti iskoláról, illetve a falu szellemi megnyilvánulásainak elemzésénél hosszan taglalják Gusti professzor szociológiai rendszerét. A könyvészetnél pedig fel vannak sorolva a Román Szociális Intézet kiadványai” (Bakk 1937: 139–141).

Egy másik, a *Sociologie Românească* folyóiratban ismertetett szociológiai irodalmi könyv Illyés Gyula magyarországi író *Puszták népe* című, közismert műve (Illyés 1936), valamint a szintén magyarországi Szabó Zoltán *A tardi helyzet* című, nagy port kavart szociográfiai leírása (Szabó 1935). Ez utóbbi egy Borsod megyei falu, Tard reménytelen helyzetét tárja az olvasó szeme elé, ezzel együtt pedig – amint a *Sociologie Românească* szerzője megállapítja – „a magyar falusi világ szociális egysége megbomlásának aggasztó jelenségét.” Egy másik magyarországi szerző, Tomori Viola fiatal budapesti szociológus *A parasztság szemléletének alakulása* című – a *Sociologie Românească* hasábjain szintén ismertetett – művében elsősorban a magyar paraszti réteg pszichológiájával foglalkozik (Tomori 1935), míg Balázs Ferenc *A rög alatt* című kötetének bemutatása alkalom arra, hogy a bukaresti folyóirat olvasói megismerjék a korán elhunyt világhíró mészáros unitárius pap munkásságát (Balázs F. 1935).

A két világháború közötti Magyarországon mozgalomba tömörülő fiatal „népi írók” szociográfiai jellegű írásaiban egyébként gyakran tetten érhető Gustiék hatása. Lükő Gábor, „ez a fiatal budapesti diák Ady Endre, Bartók Béla és a híres pedagógus, Karácsony Sándor hatására 1931-ben úgy döntött, hogy a román népi kultúrát akarja kutatni, és ennek megfelelően a Bukaresti Tudományegyetemen folytatja tanulmányait. Miután egyszerű havasalföldi emberektől megtanult románul, elkezdte látogatni a bukaresti egyetemen Tache Papahagi híres bölcsészprofesszor előadásait. Romániába érkezésekor Lükő nem is tudott a Gusti-iskola létezéséről, a bukaresti egyetem egyetlen magyarországi diákjára Henri H. Stahl figyelt fel, aki akkor Gusti fiatal tanársegédje volt. Miután Lükő egy falukutató csoporttal Bessarábiába utazott és részt vett a diákcsapatok falumunkájában, visszatért bölcsészeti tanulmányaihoz, ám a falukutató meghatározta későbbi tudományos karrierjét. Baráti kapcsolatba került Henri H. Stahllal és Anton Golopențiával, kutatási témáját – a moldvai csángók paraszti kultúrája – azonban az ismert etnomuzikológus, Constantin

Braïlioiu javasolta Lükőnek” (Rostás 2005: 94). 1933-ban történt romániai letartóztatása, kihallgatása és kiutasítása után – amire a román–magyar államközi viszony megromlásának körülményei között került sor – Lükő megjelentetett Budapesten egy tanulmányt: a moldvai csángó falvakban végzett, hirtelen félbeszakadt kutatásainak eredményét (Lükő 1936). Lükő munkáját a *Sociologie Românească* 1937. évi 9–10. számában Anton Golopenția ismerteti, aki hevesen bírálja a szerzőt „pontatlan, a magyar olvasót félretájékoztató” írásmódjáért. „A könyv tele van olyan félrevezető utalásokkal, amelyek a valóságosnál sokkal nagyobb számúnak tüntetik fel a moldvai csángó közösséget, magukat a csángókat pedig a valóságosnál sokkal magyarabbaknak”. Golopenția szerint Lükő csalódást okozott azzal, hogy „nem hagyatkozott elsősorban saját csángóföldi kutatásainak adataira, hanem Magyarországra való visszatérése után bevetette magát a budapesti könyvtárakba és befolyásolni hagyta magát a 60–80 évvel korábban született írások által, amelyek egyrészt meghaladott statisztikákat és megkérdőjelezhető helységnévelemzéseket tartalmaznak, másrészt azt a hamis tézist terjesztik, miszerint a Tisza és a Szamos, illetve a Maros völgyéből érkező magyarok még a moldvai állam megalapítása előtt keltek át a Kárpátokon és érkeztek Moldvába, a csángók pedig ezeknek a középkori úttörőknek a leszármazottai” – nehezményezi a román szociológus. Golopenția szerint Lükő könyve „nem alkalmas a mai csángóság megismerésére, minthogy egyrészt évekkel a helyszíni terepmunka után íródott, másrészt mert a szerző a túlzó nacionalizmus bűnébe esett.” A román szociológus felrója magyar kollegájának, hogy könyvében „nem mutatta meg a csángók lélekszáma (60–70.000) és a nyugat-moldovai megyék román lakosság száma közti arányokat, a két-nyelvű, román szavakkal teleszótt magyar nyelvet beszélő csángóknak a román néptömegbe való oladásának mértékét pedig elhallgatta.” Végül Golopenția hozzáteszi: „való igaz, amit Lükő doktor mond arról, hogy a csángók jobb megismerése és ezáltal a románok és magyarok közti régi kapcsolatok felfedése hozzájárulhat a kölcsönös megértés légkörének kialakulásához, ugyanakkor viszont tekintetbe véve a két nép közös problémáit a pontatlanságok igen kártékonyak lehetnek: alaptalan követelések támasztása az ellenségeskedést szíthatja” (Golopenția 1937a: 483–485.).

Romániából való kiutasítása és a *Sociologie Românească*-beli, évekkel később történt elmarasztalása ellenére (a kíméletlen bírálatot – amelyről lehet, hogy Lükő tudomást sem szerzett – éppen az a Gusti-tanítvány

fogalmazta meg, akivel a legelőbb kapcsolatokat ápolta kényszerű hazatérése után), Lükőben nem maradt szálka sem Romániával, és még kevésbé Gustiékkel szemben. A Henri H. Stahlnek és Anton Golopențianak Budapestről küldött levelei bizonyítják, hogy Lükő meg akarta tartani a kapcsolatokat a bukaresti szociológusokkal, illetve népszerűsíteni kívánta Magyarországon kiadványaikat, és elsősorban a monografikus kutatási módszert. Stahl egyébként nagy tisztelettel és elismeréssel emlékszik vissza *Amintiri și gânduri din vechea școală a „monografilor sociologice”* című, 1981-ben megjelent művében a budapesti szociológusra: „Lükő egy igen egyszerű és ugyanakkor igen érdekes tervet követett: az azonos területen élő nemzetiségek kulturális együttműködésének tervét. Egy olyan településen folytatta középiskolai tanulmányait, ahol éltek románok is, akiknek azonban az iskolában csak a vallásórát tartották anyanyelvükön. Amit ő súlyos hibának tartott, és nem csupán igazságtalanságnak. A következőket írta nekem: »Tetszik nekem a kétnyelvű népek gondolata, mint amilyenek a Gyula és környékbeli románok, vagy a moldovai csángók, vagy a csabai, szarvasi stb. szlovákok (Gyula közelében). A művelődési politikának el kellene ismernie a kétnyelvű parasztok kulturális fölényét. Ők élő köteléket alkotnak közöttünk, idegen népek között, s ha megteremtjük számukra az alkalmat, hogy megismerjék a két ország műveltségét is, máris megvan a biztosítékunk a megértésre a népek között, amelyek nem figyelnének többé oda sovínisztáink ostobaságaira. « Egy ideig Lükő még tartotta a kapcsolatot velünk, elsősorban Golopențiaival, aki tudott magyarul, és küldött nekünk könyveket, információkkal látott el a magyar szociológiáról, a megjelent kötetekről, a létező és az induló folyóiratokról, köztük a Németh Lászlóéról.¹ Németh László később eljött maga is Romániába, kapcsolatba került a román szociológiával és a falukutató csoportokkal, és terveket szőtt a kulturális kapcsolatok felélénkítéséről, könyvtárak létesítéséről, a román és a magyar szociológusok közötti át-fogó csereprogram létrehozásáról.» Stahl sajnálattal állapítja meg, hogy

¹ Stahl itt Lükő neki írt, 1933. május 16-i keltezésű levelére utal, amelyben Lükő értesíti Stahlt arról, hogy „összel megjelenik egy kulturális folyóirat, a *Középeurópa*, amit egy nagyon művelt ember, Németh László ad ki azzal a céllal, hogy támogassa a dél-kelet-európai népek együttműködését” (a Henri H. Stahl hagyatékából származó levél román nyelven íródott, Rostás Zoltán bukaresti szociológus professzor fordította le magyarra és bocsátotta rendelkezésemre – S. M. L.)

„egy idő után a levélváltás megszakadt, a mi hibánkból nyomát veszítettük Lükőnek.” (Stahl 1981: 352)

Lükő és Stahl, illetve Golopenția levelezéséről Rostás Zoltánnak a Lükő Gáborral készített, a *Parcurs întrerupt. Discipoli din anii '30 ai Școlii Gustiene* című, 2006-ban megjelent interjúkötetében közölt beszélgetésében is történik említés.² Ugyanakkor a Stahl és Golopenția közti levélváltásban is megjelenik Lükő neve: Golopenția Németországból Stahlnak írt egyik levelében elmondja, hogy találkozott magyar diákokkal Németországban, akik rögtön említették Lükőt, és hogy a Gusti-iskoláról sokat hallottak Lükő Gábortól (Rostás 2006: 130).

A Stahlnak írt Lükő-levelék egyébként arról tanúskodnak, hogy a magyar szociológusban valóban gyulai kötődései érlelték ki „az azonos területen élő nemzetiségek kulturális együttműködésének tervét.” Amint a Stahl-hagyatékából származó egyik román nyelvű, 1933. október 13-án keltezett levélben írja, a Békés megyei városban élő románok „olyan kulturális állapotban vannak szegények, mint a csángók, kivéve, hogy az egyházuk még román. Jártam a csabai szlovákoknál is, Gyulához közel. Itt is csak a vallást tanulják szlovák nyelven. A legújabb statisztika szerint Magyarországon 46 elemi iskola működik német nyelven, 20 szerb nyelven, ezen kívül német nyelven is tanulnak 386, szlovák nyelven is 51, románul 11 (1171 tanulóval) elemi iskolában. De hogy milyen mértékben tanulják meg a kisebbségi nyelveket, az a statisztikából nem derül ki. Mondják a helybeliek: csak vallásórán tanulnak románul, vagy szlovákul stb. [...] A mi kulturális politikánk, ahelyett, hogy örvendene, hogy vannak emberek az országban, akik az ország nyelvén kívül még egy nyelvet ismernek otthonról, és ahelyett, hogy hozzásegítenék ezeket, hogy megismerjék a másik nyelven a teljes kultúrát, negatív programot csinálnak, s arra tanítják a gyermekeket, hogy ne beszéljenek más nyelven, mint magyarul. Ez botrányos, a legnagyobb szegény egy kultúrállam számára.” Lükő szerint azonban „a nemzetállamok nem tehetnek másként. [...] A nemzetállamok nem korszerű lények, s főként Dél-kelet Európában nem működhetnek tovább. [...] A kultúra összeköti a különböző országok népeit, még az egymástól

² Az interjú készítésekor 91 éves Lükő nem emlékszik már a Stahlnak küldött leveleire: „Én egyedül Golopențiának írtam egy pár levelet. Abból idéz Stahl, úgy látszik, Golopenția hagyatékából az ő kezébe kerültek az én leveleim.”

nagy távolságra fekvőket is, amelyeknek gazdasági érdekeikben mások a partnereik és kötve vannak földrajzi környezetükhöz.”³

A Gusti-iskola és a falukérdésben érdekelt magyarországi fiatal értelmiség közötti kapcsolatok fontos epizódját jelentette a három budapesti író, Németh László, Keresztury Dezső és Boldizsár Iván bukaresti és erdélyi látogatása. A látogatás nagy magyarországi és erdélyi visszhangját Németh Lászlónak az általa szerkesztett *Tanú* című folyóiratban megjelent esszéjének, illetve Boldizsár Ivánnak a *Napkeletben* megjelent, *Erdély második Trianonja* című írásának volt köszönhető. A két írás megjelenése után a budapesti sajtóban főleg Némethet hevesen támadó cikkek jelentek meg, és pedíg nem amiatt, hogy Németh László dicsérről szavakkal illette Gustit és munkatársait, hanem mert az író élesen bírálta az erdélyi magyar értelmiségi elitet. Ami a látogatásnak a *Sociologie Românească* folyóiratban való megjelenítését illeti, ennek 1936. évi 9. számában Octavian Neamțu közöl cikket *Călători unguri în România (Magyar utasok Romániában)* címmel, amelyben Neamțu a látogatás magyarországi sajtóvisszhangjait is összefoglalja. A Gusti-tanítvány a következőképpen ír a magyarországi utasok Romániába érkezéséről: „1935 nyarán a régi Giurgiu-i kikötőben három fiatal magyar utazó kötött ki, akik azért jöttek, hogy romániai helyeket és embereket ismerjenek meg, de legfőképp azért, hogy olyan dolgokat figyeljenek meg és sajátítsanak el, amelyekből megérthetik a mi és az ő életük jövőjét. A vendégszerető romániai falvakba és városokba érkező utazók hazájuk élenjáró fiatal értelmiségi gondolkozói” (Neamțu 1936a: 32–36). Mint a román szociológus fogalmaz, a három író szándéka csupán az volt, hogy „irodalmi élményekkel töltődjenek fel és megcsodálhassák az itteni elbűvölő tájakat,” ugyanakkor viszont „útközben olyan kérdéseket is feltettek maguknak, mint a dél-kelet-európai magyar sors alakulása”, igazi úticéljuk Erdély lévén.

A Gusti-tanítvány hosszan idéz Németh *Magyarok Romániában* című „útirajzából”, amelyben a magyar író Erdély elvesztése fölött kesereg, ám – eltérően az őt bírálóktól – ezért nem másokat, hanem magát a magyarságot hibáztatja (Németh 1935). Boldizsárnak az *Erdély második Trianonja* című írásából Neamțu azt a részt ragadja ki, ahol a *Napkeletben* megjelent cikk szerzője a Trianon után eltelt másfél évtized történéseiről

³ A Henri H. Stahl hagyatékából származó levél román nyelven íródott, Rostás Zoltán fordíttatta le magyarra.

írja azt, hogy az ebben az időszakban mutatott magyar gyengeség és román életrevalóság végleg megpecsételte Erdély sorsát. „Ez ellen tenni már nem lehet” – vonja le a végkövetkeztetést Boldizsár Iván, aki elsősorban az erdélyi magyarság politikai képviselőjét, a Magyar Pártot hibáztatja a történekekért, amiért nem fektette le a magyar közösség szellemi és gazdasági ellenállásának alapjait és elvesztette a kapcsolatot a faluval (Boldizsár 1935). Németh a székelység sorsával példázza Erdély elvesztésének „magyar bűneit”: szerinte a székelyeket már jóval a hatalomváltás előtt teljesen sorsukra hagyta a magyar állam. Neamțu szerint Némethék romániai útjának keserűek a konzekvenciái, ám ezeket a magyar társadalomnak kötelező módon le kell vonnia. Az egyik ilyen konzekvencia, hogy a magyarság nem képes a dunai kis népek összefogását vizionáló Németh László koncepciójának megfelelően egy ilyen „konföderáció” vezető, egyesítő erejévé válni, minthogy „a magyaroknak nincsenek ilyen ideáljai: életük eltérő, kialszik a közönyben, magasztos célok követése nélkül.” Egy másik tanulság pedig, amelyet Némethék levontak romániai útjukból, Neamțu szerint az, hogy a magyarral szemben a román fiatal, életerős nép, amelynek „építő munkája, szellemi ereje” éles ellentétben áll a magyarság apátiájával. A román szociológus megállapítja, hogy Németh és társai a Román Szociális Intézet monografikus kutatásait és a „Károly Herceg” Kulturális Alapítvány gyakorlati falumunkáját az új román állam építésének fontos eszközeinek tekintették, csodálva a román ifjúság fegyelmeztségét, szaktudását, önbizalmát és elkötelezettségét. Neamțu megragadta a magyar író esszéjének költői képe, amelyben a Gusti-féle falukutató csapatok újradszói munkatelepét meglátogató Németh úgy írja le a román ifjúság alkotó erejét, mint egy mindent elsodró román életvihart, amely elsepri maga elől az erdélyi magyar életet.

Neamțu megemlíti Németh hetven oldalas tanulmányának ellenséges fogadtatását, amely a román szociológus szerint annak volt köszönhető, hogy a magyar író eltért a Budapesten megszokott, Romániát és a románokat támadó „hivatalos kurzustól”, amely Neamțu meglátása szerint hozzájárult az erdélyi magyar élet meggyengítéséhez. A román szociológus úgy véli, igaztalanul támadták és vádolták otthonukban Némethéket hazafiatlansággal, ők ugyanis egyáltalán nem a románság iránti szeretetből írták azt, amit írtak, hanem a magyar érdek szem előtt tartásával, a magyar nép iránti féltő gondoskodással. „Oda, ahol a magyar vezető réteg csak gyűlöletet, nyelvi agressziót, hazugságot terjesztett, Németh

László és társai megértést, tehetséget, műveltséget és jóhiszeműséget vittek” – fogalmaz *Sociologie Românească* folyóiratban megjelent cikkében Neamțu (Neamțu 1936a: 32–36).

Bakk Péterén kívül, aki közvetlen kapcsolatban állt a Gusti-iskola tagjaival, más fiatal magyar szociológusok is publikáltak a *Sociologie Românească* folyóiratban, köztük az *Erdélyi Fiatalok*, illetve a *Hitel* szerkesztői, Váró György és Venczel József, akik révén a román közönség is tudomást szerezhetett az erdélyi magyar falukutatás helyzetéről.

A *Sociologie Românească* 1936. évi 6. számában megjelent, *Dela autocunoașterea națiunii la știința națiunii. Note asupra încercărilor de cercetare a satelor maghiare (A nemzeti önsmerettől a nemzet tudományáig. Jegyzetek a magyar falukutatói kísérletekről)* című írásában Venczel József az erdélyi magyar ifjúság falukutató mozgalmának kialakulásának körülményeit taglalja: a szlovákiai magyar diákok Sarló mozgalmától, a szegedi Bethlen Gábor Körtől és a Sárospataki Akadémia faluszemináriumától el egészen a kolozsvári felekezeti, illetve világi falukutató diákmozgalmakig, köztük kiemelten kezelve az *Erdélyi Fiatalok* című folyóirat köré szerveződött ifjú értelmiségi csoportosulást. Venczel a magyar „önismeretet” szolgáló „hungarológiai” mozgalom és a Gusti-féle nemzettudomány között sok közös vonást fedez fel: „Amikor ezt a közelséget hangsúlyozzuk, azt is hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a magyar falukutatás még gyerekcipőben jár, ezért nagy hasznára válhatna a magyar tudománynak a bukaresti szociológiai iskola által meghonosított kutatási rendszernek, illetve annak eredményeinek megismerése” – fogalmaz Venczel. Mint megállapítja: „Mi, fiatal erdélyi magyarok, akik ismerjük Gusti professzor tudományos rendszerének elveit és a bukaresti szociológiai iskola módszertani téziseit úgy gondoljuk: nagy szolgálatot tehetünk a magyar tudományos életnek azzal, hogy ezeket az elveket és téziseket magyar nyelven is továbbadjuk, terjesztjük. A tendenciák és eredmények kölcsönös átadása meggyőződésünk szerint a román és a magyar tudományos megismerés legjobb eszköze.” (Venczel 1936: 27).

Szakirodalom

BAKK Péter

1937 Recenzii. *Sociologie Românească* II. (2–3) 139–141.

BALÁZS Ferenc

1935 *A rög alatt*. Torda

BALÁZS Sándor

1979 *Szociológia és nemzetiségi önismeret. A Gusti-iskola és a romániai magyar szociográfia*. Politikai Kiadó, Bukarest

BOLDIZSÁR Iván

1935 Erdély második Trianonja Az erdélyiek gondjai, problémái, társadalmi feszültségek 1920–1935. *Napkelet* 13. (11) 733–740.

GOLOPENȚIA, Anton

1937 *Metamorphosis Transylvaniae 1918–1936. Un bilanț al maghiarilor din România. Sociologie Românească* II. (7–8) 322–328.1937a Recenzii. Actualitatea românească – Ciangăii din Moldova. Legăturile dintre Ciangăi și Unguria ardeleni. *Sociologie Românească* II. (9–10) 483–485.

ILLYÉS Gyula

1936 *Puszták népe*. Nyugat Kiadó, Budapest

ÎNSEMNĂRI / Jegyzetek (aláírás nélkül)

1937 Însemnări. *Sociologie Românească* II. (1) 47–48.

LŰKŐ Gábor

1936 *A moldvai csángók 1. A csángók kapcsolatai az Erdélyi Magyarorsággal*. A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézete, Budapest

NEAMȚU, Octavian

1936 Drumul spre sate al tineretului maghiar. *Sociologie Românească* I. (2) 24–30.1936a Călători unguri în România. Documente. *Sociologie Românească* I. (9) 32–36.

NÉMETH László

1935 Magyarok Romániában. *Tanú* III–IV. 113–185.

ORTUTAY Gyula

1936 *A magyar falukutatás új útja*. Budapest

- PRO CHRISTO Diákok Háza Falukutató Munkaközösségének tagjai
1936 *Elsüllyedt falu a Dunántúlon. Kemse község élete*. Sylvester Kiadó,
Budapest
- ROSTÁS Zoltán
2005 *Atelierul gustian*. Editura Tritonic, București
- 2006 *Parcurs întrerupt. Discipoli din anii '30 ai Școlii Gustiene*. Editura
Paideia, București
- STAHL, Henri H.
1981 *Amintiri și gânduri din vechea școală a „monografiilor sociologice”*.
Editura Minerva, București
- SZABÓ Zoltán
1935 *A tardi helyzet*. Szolgálat és Írás Kiadó, Budapest
- TOMORI Viola
1935 *A parasztság szemléletének alakulása*. Szegedi Fiatalok Művészeti
Kollégiuma, Szeged
- VENCZEL József
1935 *A falumunka és az erdélyi falumunka mozgalom*. (Erdélyi Tudomá-
nyos Füzetek, 78.) Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár
- 1936 *De la autocunoașterea națiunii la știința națiunii. Note asupra
încercărilor de cercetare a satelor maghiare. Sociologie Românească*
I. (6) 23–27.